

تحلیلی بر

نظام مالیاتی، سیاستهای پولی و مالی دولت

نویسنده: عبدالمحمد سمیعی

پیشگفتار:

پس از جنگ جهانی دوم تاکنون ما شاهد دگرگونیهای بسیار عمیقی در ساختار اقتصادی، اجتماعی و سیاسی کشورها در تمامی زمینهها بوده و هستیم. بطوریکه در یکی دو سال اخیر با فروپاشی بسیاری بناهای کهنه اقتصادی و سیاسی، نظامهای جدیدی پایهگذاری شده است.

با افزایش هر چه بیشتر نقش دولتها در فعالیتهای اقتصادی جامعه، بودجه عمومی نیز به یکی از مهمترین راههای مداخله دولتها در زندگی ملتها و اداره امور کشورها و موثرترین وسیله برای اجرای برنامههای اقتصادی و اجتماعی و اعمال نظرات سیاسی تبدیل گردید. با اینکه ترکیب درآمدهای عمومی در بودجه دولت متنوع است اما «مالیات» به عنوان قدیمیترین و مهمترین منبع مالی

با بررسی وضعیت اقتصادی و مالی جوامع مختلف در چند دهه اخیر ملاحظه می شود که تحولات بسیار وسیعی در محدوده وظایف و مسئولیتهای دولتها و حکومتهای جهان بوجود آمده است. اگر جنگهای جهانی اول و دوم را نوع مرزبندی در تحولات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و... بدانیم مشاهده خواهیم کرد که تا قبل از جنگ بین الملل وظایف دولتها عموماً به حفظ نظم عمومی، دفاع از مرزها و اندکی تامین عدالت و امنیت داخلی محدود می گردید. در دوران بین دو جنگ دامنه مشارکت دولتها و اعمال سیاستهای اقتصاد ارشادی گسترش یافت و وظایف جدیدی به عهده آنان واگذار شد که مستلزم پرداخت هزینههای بیشتر و در نتیجه دخالت افزون تر و کسب درآمد متنوع تر برای حکومتها گردید.

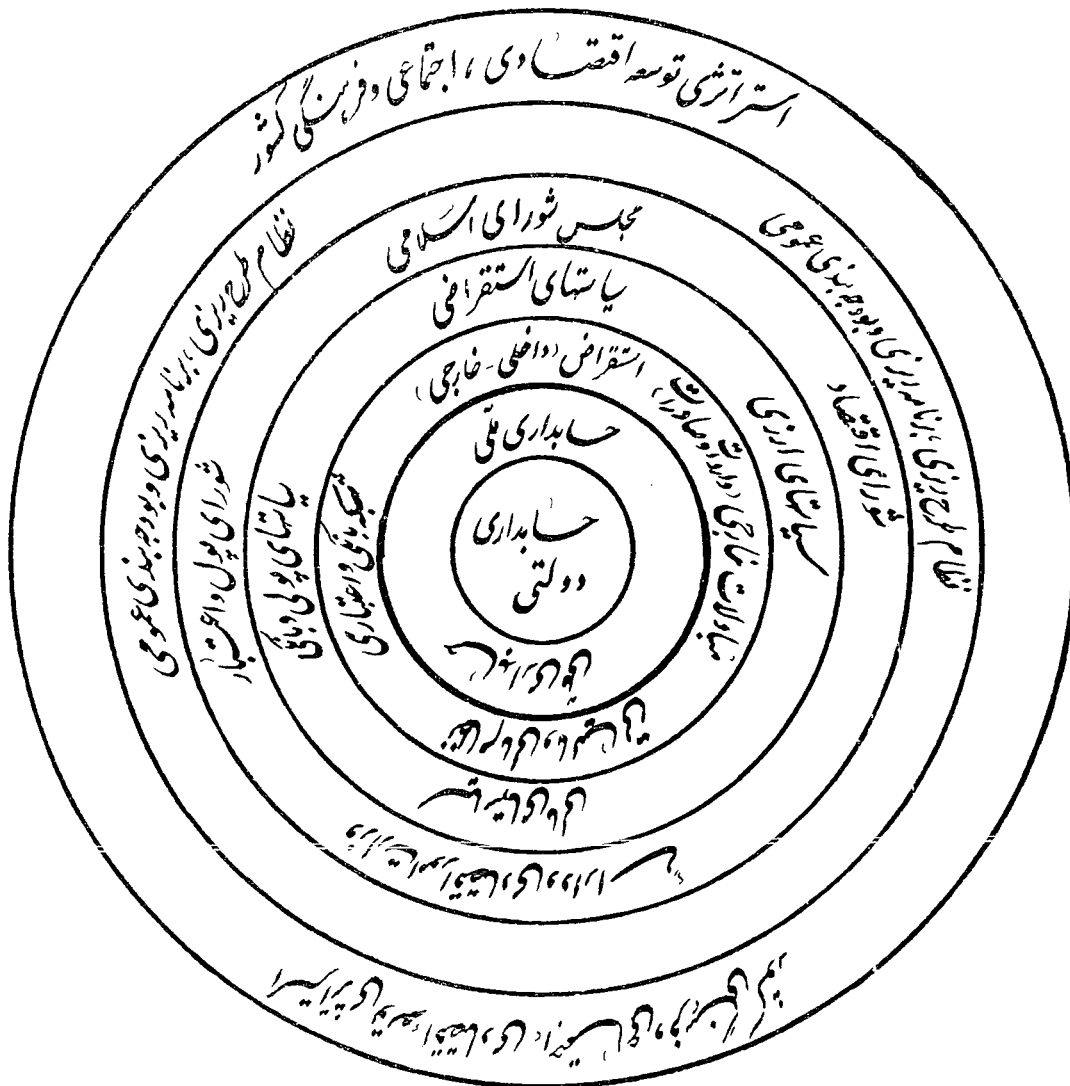
بخش دوم مقاله به سیاستهای پولی و مالی دولت اختصاص یافته است که در آن ضمن تعریف هر یک، هدفها و سیر تحولات سیاستهای پولی و مالی و مقایسه آندو با یکدیگر، نقش سیاستهای پولی و مالی در شرایط تورمی مورد تحلیل قرار می‌گیرد. بدیهی است در پایان مقاله خلاصه‌ای از مطالب و نتیجه‌ای از مباحث ارائه خواهد شد.

به منظور آگاهی از اهمیت و جایگاه ویژه نظام مالیاتی، سیاستهای پولی، مالی و ارزی و ارتباط آنها با نظام طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی و استراتژی‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور؛ تصویری کلی از نظام اقتصادی و مالی در صفحه بعد ارائه می‌دهد. بطوری که در شمای کلی ملاحظه می‌شود استراتژیهای توسعه به عنوان هدفهای بلند مدت می‌باید به صورت «مدیریت استراتژیک» در بررسیهای اساسی و زیربنائی مورد توجه قرار گیرد. شک نیست که تحقق هدفهای دوربرد مستلزم این است که در قالب طرحهای اقتصادی، برنامه‌ریزی شده و بودجه و اعتبارات لازم به آنها تخصیص داده شود. ابزار مورد عمل دولت جهت اجرای برنامه‌ها به صورت سیاستهای استقراری، سیاستهای پولی و بانکی، سیاستهای ارزی و سیاستهای مالیاتی تدوین و ابلاغ می‌شود. بدیهی است عملکرد و حاصل کار اجرائی با وسائل فنی خاصی مانند حسابداری ملی و حسابداری دولتی تنظیم و گزارشهای مورد نظر استخراج می‌گردد تا توسط صاحب‌نظران و کارشناسان مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد و در تصمیم‌گیریهای بعدی مسئولین و برنامه‌ریزیهای آینده مورد استفاده واقع شود.

برای تامین هزینه‌های عمومی و یکی از موثرترین کارآترین ابزارهای «سیاست مالی» بشمار می‌رود. دولتها در هر دوره اقتصادی و متناسب با آن، سیاست مالیاتی ویژه‌ای اتخاذ می‌کنند و با افزایش یا کاهش میزان و نرخ یا بخشودگی و معافیت مالیاتی؛ فعالیتهای اقتصادی جامعه و بطور کلی اقتصاد ملی را تحت تاثیر قرار داده و آن را در جهت تحقق برنامه‌ها و هدفهای مورد نظر هدایت می‌نمایند. نظام مالیاتی جامعه علاوه بر مقاصد اقتصادی در زمینه‌های اجتماعی و تامین عدالت و تعمیم مظاهر انسانی نیز بسیار موثر و مفید است زیرا وصول مالیات واقعی، متعارف و متناسب، از افرادی که درآمد و دارائی بیشتری دارند و مصرف آن در راه تامین نیازهای مادی و معنوی جامعه و همچنین با هدایت سرمایه‌ها از کارهای غیر اقتصادی به امور تولیدی و اشغال‌زا، بسیاری اختلافهای نابجای طبقاتی در اجتماع از بین می‌رود و زندگی برای همه قابل تحمل‌تر خواهد شد. سیاستهای پولی و مالی نیز مجموعه‌ای از تصمیمات و تدابیری است که به منظور اجرای هدفهای مورد نظر اقتصادی و اجتماعی اتخاذ می‌شود و همراه با سیاستهای مالیاتی مسیر حرکت چرخهای اقتصادی خرد و کلان جامعه را تعیین می‌نماید و آنرا تداوم می‌بخشد. از آنجائی که سیاستهای مورد نظر از اولویت و اهمیت بسیار زیادی برخوردار می‌باشند در این مقاله کوشش می‌شود مباحثی تحلیلی هر چند مختصر در دو بخش مطرح شود. در بخش نخست نظام مالیاتی از جنبه‌های مختلف مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد و ضمن شناخت پدیده «تورم» اثرات متقابل آن و سیاستهای مالیاتی بر یکدیگر بیان می‌گردد.

نکته‌ای که یادآوری آن ضروری بنظر می‌رسد این است که در سلسله مقالات مطرح شده تاکنون در خصوص نظام‌های برنامه‌ریزی، بودجه‌بندی، استقرایی، مالیاتی، پولی و مالی دولت بحث شده است و در آینده در زمینه سیاستهای ارزی که در نظام مالی عمومی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد و از سال ۱۳۶۳ همراه با بودجه ریالی توسط دولت تهیه و به تصویب قانونگذار می‌رسد صحبت خواهد شد.

شمالی کلی نظام اقتصادی مالی

بخش اول

نظام مالیاتی^۱

تعریف مالیات

امروزه با تحولات زیادی که در وضعیت حکومت‌ها پدیده آمده است و تأثیر روزافزون مالیات در اقتصاد عمومی و خصوصی جوامع می‌توان تعریف زیر را از مالیات ارائه داد:

«مالیات عبارت از سهمی است که به موجب اصل تعاون ملی و طبق مقررات موضوعه هر یک از افراد کشور موظف است از درآمد یا دارائی خویش به منظور تأمین هزینه‌های عمومی و حفظ منافع اقتصادی، سیاسی و اجتماعی کشور برحسب توانائی و استطاعت مالی خود به خزانه دولت بپردازد.»^۲

تاریخچه و نقش مالیات در پیدایش تحولات اجتماعی

«مالیات» ریشه تاریخی طولانی دارد و از پدیده‌های بسیار قدیمی زندگی انسان می‌باشد و شاید عمر آن با پیدایش نخستین حکومت‌ها و قبایل همراه باشد. در برخی از تمدنهای باستانی مانند کلد و آشور در بین‌النهرین و آتن در غرب، وصول مالیات تابع ضوابط مدون بوده است لیکن در بسیاری از

از بدو تاریخ پیدایش حکومتها در زندگانی بشر، همواره تعاریف و توجیه‌هایی از مالیات توسط اشخاص و صاحب‌نظران به عمل آمده است که نمونه‌هایی از آنها ذیلاً عنوان می‌شود:

- منتسکیو^۲ عواید دولت را ناشی از مالیات دانسته و می‌گوید «عواید دولت عبارت از سهمی است که هر کس از دارائی خود می‌دهد تا بقیه دارائی او تحت حراست هیئت حاکمه در امان باشد و بتواند از آن بطرز مطلوبی برخوردار شود.»

- میرابو^۳ معتقد بود که «مالیات پیش‌پرداختی است که افراد برای استفاده از انتظامات عمومی می‌دهند.» در واقع وی پرداخت مالیات از طرف مردم را نوعی حمایت و امنیت تلقی می‌کرده است.

- امیل دوزیراردن^۴ می‌گوید «مالیات عبارت از قسط بیمه‌ای است که افراد می‌پردازند تا بتوانند با اطمینان از حقوقشان بهره‌مند گردند.»

- دیوید هیوم^۵ مالیات را بها و جبران خدماتی می‌داند که از دستگاه دولت عاید اشخاص می‌گردد.

۱ — TAX System

۲ — نویسنده و فیلسوف فرانسوی و از متفکران بزرگ قرن هیجدهم (۱۶۸۹ — ۱۷۵۵)

۳ — Mirabeau (خطیب مشهور فرانسه در دوره انقلاب ۹۱ — ۱۷۹۴).

۴ — Emile de Girardin

۵ — David Hume

۶ — پیام اقتصاد، نشریه وزارت امور اقتصادی و دارائی صفحه ۲۲

نقاط جهان مسئله مالیات از نظر میزان و نحوه وصول تابع اراده بالاترین مقام تصمیم‌گیرنده یا نماینده او بوده است. حاکم یا والی یا پیشکاری که اداره امور منطقه‌ای را عهده‌دار می‌شد در ازای پرداخت مبلغی به حکومت مرکزی اجازه داشت از افراد منطقه بهره‌میزان که تشخیص می‌داد مالیات وصول نماید. از تفاوت‌های عمده مالیات در گذشته و حال یکی این است که در قدیم مالیاتها، خراجها و باجهای وصول شده به گنجینه شخصی حاکم افزوده می‌شد و به صورت امروز به عنوان بخشی از درآمد عمومی تلقی نمی‌گردید.

یک واقعیت مهم تاریخی این است که «مالیات» در بسیاری از کشورهای جهان منشأ تحولات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی بوده است مثلاً در انگلستان از ابتدای حکومت نرمان^۷ها در اوایل قرن سیزدهم اعیان و ثروتمندان عدم رضایت خود را از وضع مالیاتها ابراز نمودند و بالاخره در سال ۱۲۱۵ میلادی پادشاه را وادار کردند تا سند «منشور آزادی» را امضاء نماید. این منشور منشأ قوانین کشورها و پیدایش حکومت مشروطه در جوامع بشری است.

در این منشور مقرر گردیده است که هیچ مالیات و عوارضی در کشور وصول نخواهد شد مگر اینکه مورد موافقت شورای مملکتی قرار گیرد.^۸

پس از طی چند قرن مبارزه طولانی بین مردم انگلیس و پادشاهان وقت «حق نظارت مردم در وضع مالیاتها و مخارج عمومی» مورد تصویب قرار گرفت و در سال ۱۶۲۶ میلادی لایحه‌ای تحت عنوان «لایحه حقوق»^۹ از تصویب مجلس گذشت.

در این لایحه نوشته شده بود که هیچکس حق ندارد بصورت هدیه یا قرض یا کمک یا مالیات و یا.... هرگونه وجهی را بدون موافقت مجلس اخذ نماید. باید یادآوری نمود که این موضوع به عنوان یکی از مهمترین اصول قانون اساسی ملتها^{۱۰} مورد استفاده قرار گرفته است.

با مطالعه تاریخ استقلال امریکا ملاحظه می‌شود که «مالیات» نقش مهمی در آن کشور داشته است. در پایان جنگهای هفت‌ساله میان انگلیس و فرانسه، دولت انگلیس برای تحصیل درآمد قانون حق تمبر برای کلنی‌ها^{۱۱} را وضع کرد. بر اساس این قانون مردم مستعمرات مجبور بودند برای کلیه اسنادی که بین خود مبادله می‌کنند، از دولت انگلیس تمبر خریداری و به مدارک رسمی خود الصاق نمایند. به دنبال آن مالیات و عوارض جای و ایجاد کمپانی انحصار جای^{۱۲} باعث طغیان کلنی‌ها بر ضد حکومت انگلیس گردید. برای جلوگیری از تصمیم دولت انگلیس در مورد تجارت جای دسته‌ای از مردم کلنی امریکا در شهر بُستون^{۱۳} که بنام دسته جای بستون^{۱۴} معروف

۷ — Normans

۸ — بعد از اعلام منشور فوق مبارزات زیادی بین پادشاهان سلسله استوارت و مجلس انگلستان به وقوع پیوست و شارل اول مالیات را به عنوان قرضه اجباری وصول می‌کرد.

۹ — Bill of Rights

۱۰ — حق تصویب مالیات توسط نمایندگان ملت

۱۱ — Colony

(مستعمره)

۱۲ — East India Company

۱۳ — Boston

۱۴ — Boston Tea Party

شدند. تشکیل گردید و این دسته کمک زیادی در تأسیس ایالات متحد امریکا ارائه نمودند.

با اندکی تأمل در اوضاع عمومی کشور فرانسه در سالهای قبل از انقلاب ملاحظه می شود که فشار مالیاتی بر مردم و زیاده روی در مخارج عمومی یکی از علل مهم انقلاب کبیر فرانسه بوده است. بطوری که حدود ۸۵ درصد درآمد رعیسا و کشاورزان بابت مالیات و عوارض پرداخت می گردید و اصولاً پرداخت مالیات نوعی توهین تلقی می شد. به علت هزینه های بی رویه و نامناسب دستگاه حکومتی و نابسامانی وضعیت مالی مملکت، کوششهای تورگو^{۱۵} وزیر دارائی لوئی شانزدهم به نتیجه نرسید و دولت ناچار گردید برای دریافت مالیاتهای بیشتر انجمن ایالتی را دعوت کند. این انجمن پس از تشکیل، خود را مجلس ملی اعلام نمود و از آنجا انقلاب کبیر فرانسه آغاز شد.

با انقلاب کبیر فرانسه تعمیم مالیات و اشاعه اصول «تساوی افراد در پرداخت مالیات» و «عدالت مالیاتی» نه تنها در فرانسه بلکه در سایر کشورها صورت گرفت.

در ایران «مالیات» سابقه ای بسیار قدیمی دارد به طوری که به گفته هرُدت^{۱۶} مورخ یونانی داریوش اول پادشاه هخامنشی، کشور ایران را برحسب تعداد ملل تابعه به بیست حکومت نشین تقسیم نموده و برای

یک یا چند ملت از ملل فوق یک حاکم معین کرد. هر یک از ملل مزبور برحسب وسعت خاک و ثروت افراد مبلغی به عنوان مالیات به تالان نقره^{۱۷} می پرداختند.

انوشیروان اخذ مالیات از محصول را ملغی کرد و دستور داد تمام روستاها و آبادیهای کشور ممیزی و مساحت اراضی با ذکر نام زارع و تعداد اشجار و اغنام و احشام در دفتری ثبت شود. در زمان ساسانیان مالیاتهای دیگری به عنوان مالیات سرشماری و مالیات سرانه نیز وضع گردید.^{۱۸}

در انقلاب مشروطه ایران نیز «مالیات» نقش داشته است به طوری که از زمان فتحعلیشاه قاجار به بعد حکومت ایران برای کسری مخارج حکومت مبادرت به اخذ استقراض از دولت روس و انگلیس نمودند و در مقابل امتیازات و حقوق خاصی به آنان واگذار کردند. چنین وضعیتی تا زمان ناصرالدین شاه و قرارداد تالبوت^{۱۹} ادامه پیدا نمود و منتهی به نارضایتی عمومی مردم گردید. این جریان منشاء اقداماتی شد که بعداً به استقرار «مشروطه» در ایران انجامید.

طبقه بندی و انواع مالیات

برای مالیات از زمانهای گذشته انواع و طبقه بندیهای خاصی صورت گرفته است که در هر

۱۵ — Tourgou (۱۷۸۱ — ۱۷۲۷)

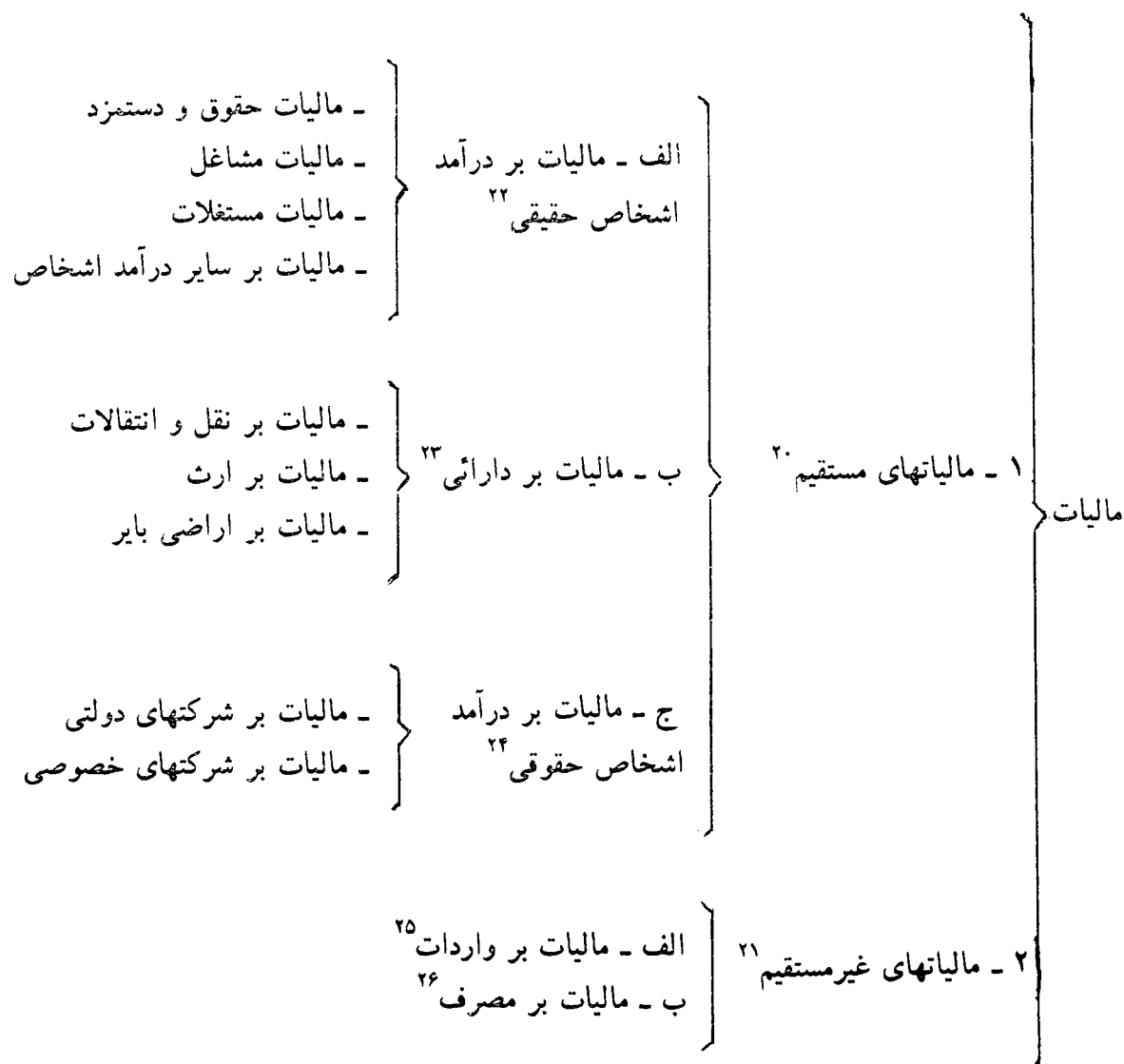
۱۶ — Herodotus (مورخ یونانی قرن پنجم قبل از میلاد)

۱۷ — هرتالان ۳۴۱۶۴ گرم بوده است.

۱۸ — مجله پیام اقتصاد از نشریات وزارت امور اقتصادی و دارائی صفحه ۲۳

۱۹ — امتیاز انحصاری توتون و تنباکو که طی آن خرید و فروش و تهیه توتون و تنباکو در سراسر ایران به مدت پنجاه سال به شخصی بنام سرگرد جردلف تالبوت واگذار گردید و مورد اعتراض مردم و روحانیون وقت واقع شد و سرانجام لغو گردید.

یک از آنها نقطه نظرهای ویژه‌ای در نظر بوده است. یک نمونه از طبقه‌بندیها بشرح زیر است:

برای مالیاتهای مستقیم و غیرمستقیم تعاریف جامع و مانعی وجود ندارد لذا لازم است خصوصیات و ویژگیهای آن دو مورد بررسی قرار گیرد:

۱ - از نظر انتقال مالیات، قابلیت انتقال مالیات غیرمستقیم بیشتر از مالیات مستقیم است.

۲ - از لحاظ استمرار وصول، مالیات مستقیم دوام و ثبات بیشتری دارد.

۳ - از نظر عدالت مالیاتی، مالیات مستقیم عادلانه‌تر می‌باشد.

۴ - از لحاظ توانائی پرداخت مودی مالیاتی،

۲۰ - Direct Tax

۲۱ - Indirect Tax

۲۲ - Personal Tax

۲۳ - Capital Tax

۲۴ - Companies Tax

۲۵ - Import Tax

۲۶ - Consumption Tax

مالیات مستقیم با قدرت مالی (سرمایه یا درآمد) پرداخت کننده متناسب تر است.

۵ - از نظر سرعت وصول، مالیات غیرمستقیم سریع تر وصول می شود.

۶ - از لحاظ سهولت پرداخت، مالیات غیرمستقیم بر مالیات مستقیم برتری دارد.

۷ - از نظر مراحل اجرائی، در مالیات مستقیم مرحله تشخیص مالیات از مرحله وصول مالیات مجزا است لیکن در مورد مالیات غیرمستقیم تشخیص و وصول توأم انجام می گیرد.

۸ - از لحاظ علم مالیه، بر مالیات مستقیم که ثبات بیشتری دارد و دائمی تر است تأکید بیشتری دارد تا مالیات غیرمستقیم. زیرا مالیات غیرمستقیم زمانی مشمول علم مالیه می شود که اشخاص مبادرت به مصرف کالا و استفاده از خدمات نمایند.

مالیات سرانه^{۲۷}

مالیات سرانه یکی از انواع مالیات مستقیم است که در گذشته از شهروندان هر کشور دریافت می گردید. از آنجائی که مالیات سرانه با اصل توانائی پرداخت مطابقت ندارد و عدالت اجتماعی را مورد تهدید قرار می دهد امروزه کمتر مورد پیدا می کند.

مالیات بر معاملات^{۲۸}

یکی از انواع مالیات که در بعضی از کشورهای پیشرفته مشاهده می شود، مالیات بر

معاملات است که بر مبنای قیمت کالا و خدمات مورد معامله محاسبه و اخذ می شود. این مالیات همانند مالیات غیرمستقیم به مصرف کننده منتقل می شود. از انواع مالیات بر معاملات می توان مالیات عمومی بر معاملات خرده فروشی، مالیات بر معاملات تولید کننده، مالیات از مجموع دریافتی ها (کالا و خدمات) و مالیات از درآمد ناویژه را نام برد.

مالیات بر ارزش افزوده^{۲۹}

مالیات بر ارزش افزوده نوعی مالیات فروش است که در هر یک از مراحل تولید و توزیع ممکن است وصول شود. این مالیات به مصرف کننده نهائی منتقل می شود. در بسیاری از کشورها از این نوع مالیات استفاده می شود و به نظام اطلاعاتی بسیار مجهز و بهره گیری از وسائل کامپیوتری کافی نیاز دارد.

مالیات بر مجموع درآمد

به منظور رعایت عدالت مالیاتی و اینکه هر شخص حقیقی متناسب با میزان درآمد تحصیلی خود از منابع مختلف، در هزینه های عمومی جامعه شرکت داشته باشد مالیات بر مجموع درآمد سالانه مورد توجه قرار گرفته است. برای تحقق این هدف از کلیه اشخاص خواسته می شود با ارائه اظهارنامه ای کلیه درآمد خود را از منابع مختلف اعلام نماید. بدیهی است میزان مالیات پرداختی در هر منبع درآمد از جمع مالیات بر مجموع درآمد که با نرخهای بیشتری

محاسبه می‌شود، کسر شده و تفاوت آن پرداخت می‌شود.

منطبق با نیازها و نظارت مستمر بر حسن اجرای آنها و ایجاد و استقرار تشکیلات مالیاتی مناسب.

مالیات منفی

در بعضی از نظام‌های مالیاتی چنانچه میزان درآمد شخص از حداقل معیشت زندگی کمتر باشد، با معرفی آن شخص به موسسات و انجمن‌های خیریه، خدمات و کمکهای خاصی به آنان می‌شود که نوعی مالیات منفی قلمداد می‌شود.

۶- ارشاد و تبلیغ عمومی و جامع در جهت ارتقاء و بهبود فرهنگ مالیاتی جامعه به نحوی که کلیه افراد و طبقات مردم خود را در اداره امور و تامین نیازهای اقتصادی شریک و سهم بدانند و بازخور و نحوه مصرف مالیات پرداختی را به صورت اجرای طرح‌ها و پروژه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه شاهد و ناظر باشند.

ویژگیهای نظام مالیاتی

«مالیات» پدیده‌ای است عمومی که شاید آثار و نتایج آن با تمامی افراد یک جامعه بطور مستقیم و غیرمستقیم ارتباط پیدا می‌کند. بنابراین باید به عنوان یک «مجموعه»^{۳۰} مورد بررسی و مطالعه قرار گیرد. ابعاد مختلف نظام مالیاتی عبارتست از:

روشن است که تحلیل و بررسی همه ابعاد نظام مالیاتی در یک مقاله میسر نمی‌باشد و برای رعایت اختصار فقط دو بعد اول یعنی «ظرفیت مالیاتی»^{۳۱} و «انتقال مالیات»^{۳۲} مورد بحث قرار می‌گیرد.

ظرفیت مالیاتی

ظرفیت مالیاتی یعنی توان اقتصادی یک کشور در تحمل فشارهای مالیاتی برای اندازه‌گیری و تعیین ظرفیت مالیاتی از ظرفیت درآمد سرانه استفاده می‌شود.^{۳۳} همچنین حجم درآمد ملی و جمعیت کشور در تعیین ظرفیت مالیاتی نقش دارد. معمولاً هرچه درآمد ملی زیاده‌تر باشد نظام اقتصادی کشور توان جذب مالیات بیشتری را خواهد داشت. باید توجه داشت که ظرفیت مالیاتی در دورانه‌های مختلف اقتصادی تغییر می‌کند. مثلاً، در دوران رونق، تورم و جنگ افزایش می‌یابد.

تغییرات در ظرفیت مالیاتی از تقسیم مالیات

۱- بررسی و محاسبه ظرفیت مالیاتی و توان جذب اقتصاد کشور

۲- بررسی و اتخاذ تدابیر مناسب جهت محدود کردن انتقال مالیات

۳- شناخت و تعیین ویژگیهای پرداخت کنندگان مالیات (مودیان مالیاتی)

۴- شناخت و تعیین ویژگیهای ماموران تشخیص و وصول مالیات و رفع نیازهای مادی و معقول آنان.

۵- تهیه و تدوین قانون و مقررات مالیاتی

۳۰ - System

۳۱ - Tax Capacity

۳۲ - Tax Incidence

۳۳ - درآمد سرانه از تقسیم درآمد ملی (NATIONAL INCOME) به جمعیت کشور بدست می‌آید.

انتقال مالیات

انتقال مالیات و مسائل مربوط به آن و پی‌آمدهای اقتصادی و اجتماعی ناشی از آن از مباحث بسیار مهم در نظام مالیاتی هر کشور می‌باشد. در انتقال مالیات پرداخت‌کننده مالیات به طرق مختلف سعی می‌کند فشار مالیاتی را به طبقات و افراد دیگر منتقل نماید. انتقال مالیات تابعی است از شرایط اقتصادی جامعه و سیاستهای مالی دولت. مثلاً در شرایط بحران اقتصادی امکان انتقال کمتر می‌باشد زیرا فروشنده کالا و خدمات برای جلوگیری از کاهش قیمت و حجم فروش سعی می‌کند تمام یا بخشی از مالیات را خود تقبل نماید. برعکس در دوران رونق اقتصادی یا وضعیت تورم، انتقال مالیات بخوبی انجام می‌پذیرد. همچنین اگر تولیدکننده قادر باشد هنگام وضع مالیات یا عوارض، میزان تولید را کاهش دهد تا قیمت افزایش یابد، در اینصورت مالیات به مصرف‌کننده نهائی منتقل می‌گردد.

اگر تقاضا برای کالای مشمول مالیات دارای کشش باشد^{۳۴}، انتقال مالیات، مشکل است زیرا با افزایش قیمت، انتقال کاهش می‌یابد و مصرف‌کننده به دنبال کالای جانشین خواهد رفت. برعکس در مورد کالای بی‌کشش امکان انتقال مالیات بخوبی صورت می‌گیرد.

مالیات ممکن است به فعالیتهای قبل از تولید منتقل شود^{۳۵} مثلاً شرکت دخانیات به جبران پرداخت

وصول شده بر درآمد ملی کشور بدست می‌آید و برای مالیاتهای مستقیم و غیرمستقیم بطور متفاوت در نظر گرفته می‌شود.

در تعیین ظرفیت مالیاتی از دو طریق می‌توان اقدام نمود یکی درآمد ملی که عوامل انسانی، اقتصادی و سیاسی جامعه را شامل می‌شود و دیگری سرمایه ملی که تغییرات حاصل در ارزش سرمایه و حجم سرمایه را دربرمی‌گیرد.

بطور کلی ظرفیت مالیاتی یک جامعه در درجه اول به تولید ملی آن جامعه بستگی دارد. بنابراین با افزایش تولید ملی، تحمل مالیات و ظرفیت مالیاتی افزایش می‌یابد. عناصر موثر در تولید ملی جامعه عبارتند از:

الف - ماهیت و ساختار اقتصادی کشور - از نظر صنعتی یا کشاورزی بودن و میزان توسعه یافتگی آن

ب - جمعیت و مشخصات آن و تعیین نوع واکنش جمعیت در نحوه برخورد با مالیات

ج - اوضاع و احوال اقتصادی کشور و تعیین وضعیت رونق، بحران، رکود و کساد اقتصادی

د - ماهیت و وضعیت هزینه‌های عمومی از نظر جاری و سرمایه‌گذاری بودن آنها

ه - موفقیت یا عدم موفقیت مدیران اجرایی و برنامه‌ریزان جامعه در پیاده کردن هدفهای توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور

۳۴ - ELASTICITY یعنی تغییر تولید یا تقاضا در مقابل افزایش قیمت کالا. هر چه کشش تقاضا برای کالائی کمتر باشد در اینصورت بار مالیات بر دوش

مصرف‌کننده و برعکس هر چه کشش عرضه کمتر باشد بار مالیات بر دوش تولیدکننده خواهد بود.

۳۵ - Backward Shifting

مورد بحث دانشمندان اقتصاد و مالیه عمومی بوده است:

۱ - اصل قدرت پرداخت^{۳۹}

طبق این اصل میزان پرداخت مالیات هر فرد باید با میزان توانائی و قدرت مالی او مطابقت داشته باشد. به عبارت دیگر هر کس که تمکن و امکانات مالی و درآمد بیشتری دارد باید سهم بیشتری از هزینه‌های عمومی را به عهده گیرد.

۲ - اصل بهای خدمات^{۴۰}

بر اساس اصل فوق میزان پرداخت مالیات هر شخص باید با هزینه خدمات عمومی جامعه که از آن بهره‌مند می‌شود مطابقت داشته باشد. به سخن دیگر هر کس که از امکانات جامعه بهره بیشتری می‌برد باید هزینه بیشتری را نیز تقبل نماید. باید توجه داشت که در عمل رعایت این اصل بسیار دشوار است زیرا اندازه‌گیری و ارزیابی دقیق میزان خدمات استفاده شده توسط اشخاص تقریباً غیرمقدور می‌باشد.

امروزه به علت تغییرات و تحولاتی که در اوضاع حکومت و نحوه ارتباط متقابل مردم و دولتها بوجود آمده است اصل زیر نیز مورد توجه قرار گرفته است:

۳ - اصل شرایط و احوال اجتماعی^{۴۱}

در این اصل تأکید شده است که دولت با توجه به شرایطی که بر جامعه حاکم است باید مالیات مورد

مالیات بهای توتون خریداری از کشاورزان را کاهش دهد یا نرخ مزد کارگران را پایین آورد یا ساعات کار را افزایش دهد. همچنین مالیات ممکن است به فعالیتهای بعد از تولید^{۳۶} منتقل گردد مانند اینکه بهای فروش کالا به عمده فروش و بعد به خرده فروش و در نهایت به مصرف کننده افزایش یابد و یا اینکه با توسعه حجم و انواع کالای تولیدی جذب شود.

مالیات ممکن است از طریق تبدیل مالیات به سرمایه^{۳۷} منتقل شود. بدین منظور با افزایش مالیات بر کالا یا مالیات بر دارائیهای ثابت^{۳۸} بهای کالا و دارائیها افزایش یابد که در اینصورت مالیات پرداختی به سرمایه افزوده می‌گردد. برای مطالعه در زمینه انتقال مالیات باید نوع و میزان مصرف طبقات مختلف جامعه، کشش‌پذیری کالا، حساسیت مصرف‌کنندگان به افزایش بهای کالا و خدمات، سیاست عمومی اقتصادی دولت از نظر حمایت تولیدکنندگان یا مصرف‌کنندگان و در نهایت سیاست اجتماعی دولت در برخورد با مسائل جامعه مورد توجه قرار داد.

اصول وضع مالیات

برای اینکه هر پدیده‌ای جنبه عقلانی و منطقی داشته باشد می‌باید طبق اصول و ضوابطی مشخص انجام شود. مالیات یکی از مهمترین پدیده‌های اقتصادی و اجتماعی می‌باشد که بطور مستقیم و غیرمستقیم با تمامی افراد یک جامعه ارتباط دارد. بنابراین بیش از هر موضوع دیگری لازم است «اصولی» باشد. از زمانهای قدیم همواره دو اصل

۳۶ - Forward Shifting

۴۰ - Cost of Services

۳۷ - Tax Capitalization

۴۱ - Social Benefits

۳۸ - Fixed Assets

۳۹ - Ability To Pay

نیاز را تعیین نماید. بنابراین نظام مالیاتی کشور باید به گونه‌ای تنظیم شود که برای وضع و پرداخت مالیات، مصالح اجتماعی و شرایط خاص اقتصادی جامعه مورد توجه قرار گیرد. مثلاً در شرایط رونق اقتصادی می‌توان انتظار داشت که به منظور جلوگیری از افزایش بی‌رویه قیمت‌ها و مهار تورم مالیات بیشتری دریافت شود و با مصرف آن در سایر بخش‌ها و زمینه‌های مورد نیاز، موجبات تعادل و گسترش فعالیت‌های سازمان‌های مختلف فراهم شود و عدالت اجتماعی بیش از پیش فراهم گردد.

در مجموع می‌توان نتیجه گرفت که نظام مالیاتی باید هم در جهت عدالت اقتصادی و اجتماعی گام بردارد و هم به لحاظ نیاز جامعه به منابع مالی، بخش عمده هزینه‌های عمومی را تامین کند.

شرایط و صفات مالیات

شرایط و صفاتی که از ابتدای تاسیس علم مالیه در خصوص مالیات مورد توجه دانشمندان بوده است و توسط «آدام اسمیت»^{۴۲} در کتاب «ثروت ملل» مطرح شده است در برگیرنده چهار قاعده زیر می‌باشد:

۱ — عدالت مالیاتی و تناسب آن با توانائی پرداخت اشخاص و این شرط که مالیات برای کلیه افراد اجتماع عمومیت داشته و همه در مقابل مالیات تساوی باشند.

۲ — سهولت وصول مالیات به نحوی که حداقل ناراحتی را برای پرداخت کنندگان ایجاد کند.

۳ — مشخص بودن میزان، نوع، نحوه و زمان

پرداخت از نظر مالیات دهندگان

۴ — صرفه‌جویی در هزینه وصول مالیات و به عبارت دیگر وصول مالیات برای دولت با صرفه باشد.

نرخهای مالیاتی

نرخ‌های مالیاتی درصدهائی هستند که بر اساس میزان درآمد یا میزان دارائی و یا سایر مبانی مورد نظر، برای تعیین مالیات مورد استفاده قرار می‌گیرند. نمونه‌هایی از نرخ‌های مالیاتی بشرح زیر است:

۱ — نرخ ثابت^{۴۳}

نرخي است که متناسب با میزان دارائی یا درآمد با درصد ثابتی مورد محاسبه قرار می‌گیرد. مثلاً درآمد تا ۵۰۰/۰۰۰ ریال با نرخ ۵٪ و تا ۷۰۰/۰۰۰ ریال با نرخ ۷۰٪ و...

۲ — نرخ تصاعدي^{۴۴}

نرخي است که به نسبت افزایش دارائی یا درآمد افزایش پیدا می‌کند. مانند نرخ مالیات بر درآمد حقوق که نوعی نرخ تصاعدي طبقه‌بندی شده است.

۳ — نرخ تنازلي^{۴۵}

در این نرخ که عملاً کمتر مورد پیدا می‌کند میزان مالیات نسبت به درآمدهای پائین، زیاد می‌باشد و هر چقدر درآمد افزایش می‌یابد نرخ مالیات کاهش پیدا می‌کند.

اهمیت مالیات در اقتصاد کشور

مالیات یکی از مهم‌ترین منابع تامین درآمد

۴۲ — اقتصاددان برجسته انگلیسی

۴۳ — Fixed Rate Tax

۴۴ — Progressive Rate Tax

۴۵ — Regressive Rate Tax

دولت می باشد که امروزه اهمیت زیادی در مالیه عمومی پیدا کرده است.

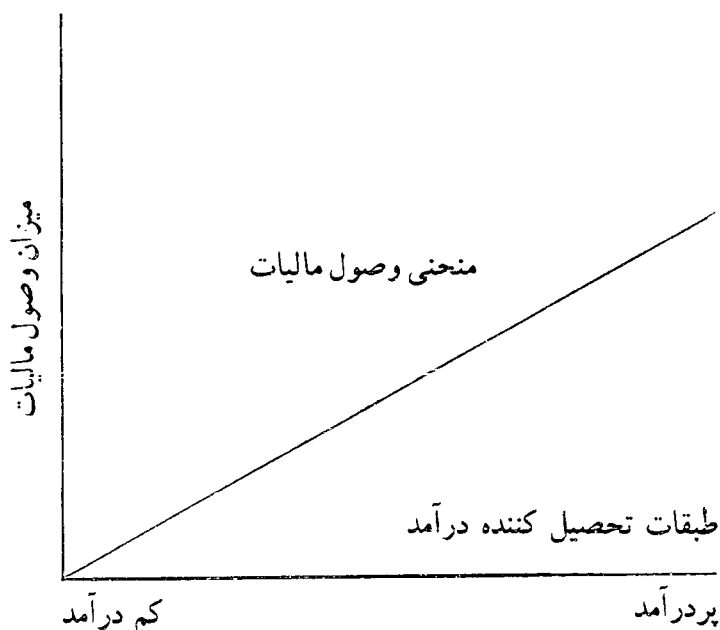
در نظام اقتصادی و بودجه عمومی دولت جایگاه ویژه ای به مالیات داده شده است. بطوریکه در قانون بودجه کل کشور در سال ۱۳۶۹ بیش از ۱/۷۰۰ میلیارد ریال درآمد مالیاتی در نظر گرفته شده است که حدود ۲۷ درصد بودجه عمومی دولت می باشد. این رقم در مقایسه با درآمد نفت که ۱۷ درصد بودجه عمومی می باشد نشان دهنده نقش مهمی است که مالیاتها در اقتصاد کشور پیدا کرده است (به منظور بررسی روند درآمد مالیاتی دولت در چند سال گذشته، خلاصه بودجه عمومی دولت از سال ۱۳۵۶ تاکنون ارائه شده است).

باید توجه داشت که اهمیت مالیات در نظام اقتصادی و مالی کشور تنها به میزان وصولی یا درصد در نظر گرفته شده محدود نمی شود بلکه باید به اثرات نظام مالیاتی در تامین عدالت اقتصادی و ایجاد تعادل در توزیع صحیح درآمدها و ثروت عمومی نیز توجه

نمود. برای اینکه نظام مالیاتی از کارآئی و اثربخشی لازم برخوردار باشد لازم است در درجه اول ظرفیت مالیاتی جامعه در منافع مختلف درآمد و ثروت ملی محاسبه و سپس ظرفیت های اجرائی کشور و توان عملی سازمانهای وصول کننده مالیات از هر نظر مورد بررسی و مذاقه قرار گیرد.

به علت مشکلاتی که در تشخیص وصول بعضی از منابع مهم مالیاتی وجود دارد غالباً دیده شده است که سازمانهای مسئول در نظام مالیاتی کشور بیشتر به مالیاتهایی که آسان دریافت می شود مانند مالیات حقوق و دستمزد یا مالیات غیرمستقیم بر مصرف کالا و خدمات روی می آورند و کمتر به مالیاتهای مستقیم می پردازند.

برای اینکه نظام مالیاتی در ایفای نقش مهم خود در اقتصاد کشور موفق باشد باید منحنی وصول مالیات از طبقات نادار و کم درآمد بطرف طبقات دارا و پردرآمد از وضعیت ارائه شده در زیر برخوردار باشد.

خلاصه بودجه عمومی دولت
سالهای ۱۳۵۶ تا ۱۳۶۹ * میلیارد ریال

شرح	سال ۵۶	سال ۵۷	سال ۵۸	سال ۵۹	سال ۶۰	سال ۶۱	سال ۶۲
درآمد از محل نفت و گاز	۱۴۹۷/۸	۱۰۱۳/۲	۱۲۱۹/۷	۸۸۸/۸	۹۳۷/۹	۱۵۴۳/۵	۱۷۷۹/۴
درآمدهای مالیاتی	۴۴۳/۶	۴۶۳/۴	۳۶۸/۳	۳۴۰/۴	۵۵۴/۱	۶۱۳/۹	۷۹۶/۵
سایر درآمدها	۹۲/۸	۱۲۲/۰	۱۱۱/۶	۹۶/۷	۱۵۹/۶	۱۹۸/۵	۱۹۷/۸
جمع درآمدها	۲۰۳۴/۲	۱۵۹۸/۶	۱۶۹۹/۶	۱۳۲۵/۹	۱۶۵۱/۶	۳۳۷۵/۹	۲۷۷۳/۷
پرداختهای جاری	۱۲۴۸/۱	۱۲۷۲/۴	۱۵۵۲۰	۱۷۲۷/۸	۲۰۳۲/۴	۲۲۹۳/۹	۲۵۴۸/۷
پرداختهای عمرانی	۹۶۲/۸	۵۷۲/۲	۶۳۳/۱	۵۶۸/۱	۶۷۴/۷	۹۴۳/۵	۱۱۶۳/۵
سایر پرداختها	۳۱۷/۳	۱۴۱/۴	۴۲/۸	۲/۵	-	۳۶/۵	۱۵/۸
جمع پرداختها	۲۴۹۲/۲	۱۹۸۶/۰	۲۲۲۷/۲	۲۲۹۸/۴	۲۷۰۷/۱	۳۲۷۳/۹	۳۷۲۸/۰
کسری (-) یا مازاد (+)	- ۴۵۸/	- ۳۸۷/۴	- ۵۲۸/۳	- ۹۷۲/۵	- ۱۰۵۵/۵	- ۸۹۸/۰	- ۹۵۴/۳

سال ۶۳	سال ۶۴	سال ۶۵	سال ۶۶	سال ۶۷	سال ۶۸	سال ۶۹
۱۳۷۳/۲	۱۱۸۸/۷	۴۱۶/۸	۷۶۶	۶۶۷	۷۶۳	۱۰۷۶
۸۹۸/۷	۱۰۳۳/۷	۱۰۲۴/۶	۱۰۳۰	۹۸۶	۱۴۰۵	۱۷۱۹
۴۴۲/۹	۴۴۳/۸	۲۶۵/۹	۷۵۷	۱۸۶۰	۱۴۲۷	۱۸۲۴
۲۷۱۴/۸	۲۶۶۶/۲	۱۷۰۷/۳	۲۵۵۳	۳۵۱۳	۳۵۹۵	۴۶۱۹
۲۴۷۵/۶	۲۵۴۸/۱	۲۴۱۰/۳	۲۱۱۱	۳۲۹۴	۳۴۳۰	۴۰۱۵
۸۷۸/۰	۷۶۵/۱	۷۴۶/۵	۲۲۹	۸۱۶	۱۰۵۱	۱۶۵۲
-	-	-	۱۶۴۲	۱۴۲۷	۳۰۰	۳۹۱
۳۳۵۳/۶	۳۳۱۳/۲	۳۱۵۶/۸	۳۹۸۲	۵۵۳۷	۴۷۸۱	۶۰۵۸
- ۶۳۸/۸	- ۶۴۷/۰	- ۴۴۹/۵	- ۱۴۲۹	- ۲۰۲۴	- ۱۱۸۶	- ۱۴۳۹

منبع: گزارش اقتصادی و ترازنامه سالهای ۵۶ تا ۶۵ بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و قانون بودجه کل کشور در سالهای پس از آن
* ارقام سالهای ۶۹ - ۶۸ بودجه مصوب و بقیه سالها عملکرد می باشد.

وابستگی پول داخلی به ارزشهای خارجی و کسری تراز پرداختها، خطر تورم زائی اقتصاد کشور، تشدید می شود.

از علل بروز تورم، افزایش بی رویه هزینه های عمومی، فزونی تقاضای کل نسبت به عرضه کل به ویژه در شرایطی که قیمتها روبه افزایش باشد، و در نهایت وضعیت فرهنگی افراد کشور در مقابله با بحرانها و نارسائیهای اقتصادی است. از نظر سیاستهای مالیاتی دولت، می توان گفت که در شرایط تورمی به علت افزایش شدید قیمتها، هزینه های عمومی دولت افزایش می یابد زیرا دولت به عنوان بزرگترین کارفرما و بزرگترین خریدار و مصرف کننده در جامعه مطرح می باشد. در مقابل افزایش هزینه، دولت ناگزیر است میزان درآمدها و طبعا مالیات را افزایش دهد. از آنجائی که افزایش مالیاتهای مستقیم اغلب مشکل است و متناسب با افزایش قیمتها و ازدیاد هزینه های عمومی افزایش پیدا نمی کند ناچار به افزایش مالیاتهای غیرمستقیم تمایل نشان می دهد.

باید توجه داشت که با افزایش مالیاتهای غیرمستقیم، بهای کالا و خدمات نیز افزایش می یابد و تورم تشدید می گردد و در نتیجه طبقات کم درآمد و متوسط جامعه که دارای درآمد ثابت هستند هم از بابت تورم عمومی قیمتها رنج خواهند برد و هم بهار مالیاتهای غیرمستقیم را که بر کالاهای مصرفی آنان وضع شده است به دوش خواهند کشید.

اثرات اقتصادی مالیات همراه با اثرات اجتماعی، فرهنگی و انسانی آن، گسترده ترین و عمیق ترین مباحث هر نظام سیاسی و حکومتی است و می تواند مورد بحث و بررسی خاص قرار گیرد.

تورم اقتصادی و سیاستهای مالیاتی

تورم^{۴۶} در لغت به معنی افزایش حجم و آماس کردن است که با توجه به نظریه مقداری پول^{۴۷} عبارت است از عدم تعادل میان مقدار پول منتشر شده با مقدار پول مورد نیاز برای مبادلات کالا و خدمات. تورم پول زمانی بوجود می آید که میزان وسایل پرداخت زیاده تر از احتیاجات اقتصادی کشور و حجم کالای موجود باشد. در حالت تورم، قیمتها بطور غیرعادی افزایش می یابد و ممکن است ناشی از گسترش حجم پول و اعتبار باشد و یا علل و منشاء دیگری داشته باشد.

در بسیاری موارد افزایش سرعت گردش پول در اقتصاد جامعه می تواند موجب ایجاد تورم شود. همچنین تورم ممکن است ناشی از تقاضای اضافی^{۴۸} و یا افزایش هزینه تولید^{۴۹} و بالاخره افزایش دستمزدها^{۵۰} باشد. در بسیاری از کشورها که ثبات اقتصادی و نظارت واقعی دولتی وجود ندارد و یا بطور ضعیف و کم رنگ اعمال می شود، تورم ممکن است ناشی از احتکار و سودجویی واسطه ها و دلالان نیز باشد و یا اینکه از خارج از کشور به اقتصاد داخلی تحمیل گردد. در تورم وارداتی به علت نیاز کشور به واردات مواد اولیه، تجهیزات و ماشین آلات و

۴۶ - Inflation

۴۷ - Quantity Theory of Money

۴۸ - Exces Demand Inflation

۴۹ - Cost - Push Infation

۵۰ - Wages - Push Inflation

بخش دوم

سیاستهای پولی و مالی دولت

دولت به عنوان مظهر حکومت برای اداره امور جامعه در ابعاد و زمینه‌های مختلف از اختیارات و امکانات متعددی برخوردار است. سیاستهای پولی و مالی از جمله وسایل و ابزاری است که برای تامین مقاصد و هدفهای اقتصادی و اجتماعی در اختیار برنامه‌ریزان و مسئولان اقتصادی و مالی دولت می‌باشند.

سیاستهای مالی^{۵۳} به مجموعه تدابیر و اقداماتی گفته می‌شود که به عنوان بخشی از مالیه عمومی، نظام مالی دولت را از نظر درآمدهای عمومی و هزینه‌های عمومی مورد بررسی و مطالعه قرار داده و آثار مختلف سیاستهای مالیاتی، سیاستهای استقراضی و... را بر سطح تولید، اشتغال، قیمتها، درآمدها و غیره تعیین و به صورت سیاستهای انبساطی و انقباضی اعمال می‌نماید.

تعریف سیاستهای پولی و مالی

سیاستهای پولی و سیاستهای مالی از لحاظ تعریف از یکدیگر متفاوت می‌باشند بنابراین بطور جداگانه تعریف می‌شوند.

سیاستهای پولی^{۵۴} به مجموعه تدابیر و اقداماتی گفته می‌شود که مقامات پولی و اقتصادی کشور اتخاذ می‌کنند تا پول رایج کشور را از نظارت مستمر برخوردار شده و ارزش داخلی و خارجی آن حفظ و از ثبات لازم برخوردار باشد.^{۵۵}

هدفهای سیاستهای پولی و مالی یکی از هدفهای مهم سیاستهای پولی و مالی این است که عرضه و تقاضای کالا و خدمات را در حالت تعادل نگهدارد تا اینکه ثبات اقتصادی و تثبیت قیمتها در بازار بوجود آید. باید توجه داشت که این هدف اساسی ممکن است وسیله‌ای باشد برای تحقق هدفی دیگر مانند استقرار عدالت اجتماعی و اقتصادی و جلوگیری از فشار اقتصادی بر طبقات

۵۱ - Monetary Policy

۵۲ - یکی از امکانات موجود در اعمال سیاستهای پولی برای بعضی از کشورها «حق برداشت مخصوص» می‌باشد (Special Drawing Rights) تاریخچه ایجاد آن به سال ۱۹۴۴ میلادی برمی‌گردد که طی کنفرانس «برتن و ودر» چهار کشور جهان به بررسی نظام پولی جهان پرداختند و به تاسیس صندوق بین‌المللی پول منجر شد. در ژانویه ۱۹۸۱ حق برداشت مخصوص به ارزهای دلار آمریکا ۴۲٪، مارک آلمان ۱۹٪، پوند انگلستان ۱۲٪، ین ژاپن ۱۲٪ و فرانک فرانسه ۹٪ محدود شده است. یکی از خصوصیات حق برداشت مخصوص ثبات بخشیدن به آن در مقابل نوسانات نرخ ارز می‌باشد. بطوریکه اگر یکی از ارزها تضعیف گردد، ممکن است ارز دیگری تقویت شود. بطور کلی حق برداشت مخصوص می‌تواند در تسریع بهبود اقتصادی، موفقیت در سیاستهای تعدیلی، بر طرف نمودن موانع موجود در پرداختهای کشورهای در حال توسعه، ارتقاء تجارت بین‌المللی و بهبود موازنه پرداختها سهم مهمی داشته باشد.

۵۳ - Fiscal Policy

۱ - ایجاد رشد^{۵۴} و توسعه اقتصادی^{۵۵} هماهنگ در جهت برنامه‌ریزیهای کوتاه مدت و میان مدت اقتصادی

۲ - ثبات نسبی قیمتها^{۵۶} و مهار تورم و جلوگیری از افزایش بی‌رویه تقاضای کل با استفاده از سیاست انقباضی نقدینگی و تقلیل شکاف تورمی میان عرضه و تقاضا

۳ - توازن تراز پرداختهای خارجی^{۵۷} و ایجاد تعادل کمی و کیفی بین واردات و صادرات کالا و خدمات

۴ - اشتغال کامل^{۵۸} و جلوگیری از بیکاری آشکار و پنهان نیروی انسانی

۵ - عدالت اقتصادی و اجتماعی و توزیع عادلانه امکانات بین مردم متناسب با استعدادها و تلاش و کوشش آنها

سیاستهای مالی استراتژیک و بلندمدت از طریق افزایش مناسب آهنگ رشد با افزایش حجم کالا و خدمات در جامعه می‌باشد که موجب بالا بردن سطح زندگی مردم و تامین رفاه اقتصادی و اجتماعی آنان می‌گردد.

مهمترین ابزار سیاست مالی بلندمدت افزایش سرمایه‌گذاری ثابت و زیربنایی و تغییر ساختار اقتصادی - اجتماعی جامعه به نحوی که از تمامی امکانات و مقدرات انسانی، مالی، تکنولوژی و معادن زیرزمینی در جهت ارتقاء سطح مادی و معنوی افراد مردم و نسلهای آینده حداکثر استفاده به عمل آید.

متوسط و زحمتکش جامعه. بنابراین نمی‌توان هدفهای سیاستهای پولی و مالی را بطور کاملاً مشخص طبقه‌بندی کرد و از تاثیر آنها در یکدیگر جلوگیری نمود. بهمین علت بجای هدفها، سیاستهای مطرح شده در یک نظام پولی و مالی بطور اختصار بیان می‌شود:

الف - سیاستهای پولی

۱ - تهیه و تدوین نظام پولی مناسب و منطبق با نظام اقتصادی و مالی جامعه و تعیین هدفها و اولویت‌های مورد نظر

۲ - انتخاب واحد پول و تعیین ارزش آن

۳ - حفظ و نگهداری ارزش واحد پول در مقابل پولهای خارجی

۴ - جلوگیری از هر گونه جعل پول یا عملیاتی که به ثبات اقتصادی و اعتماد عمومی جامعه لطمه بزند.

۵ - نگاهداری حجم پول و نقدینگی در حدی که نیاز اقتصادی جامعه به پول تأمین شود.

۶ - نگاهداری ذخائر (ارز، طلا و سایر) به عنوان پشتوانه پول ملی

ب - سیاستهای مالی

سیاستهای مالی از نظر هدفهای کوتاه مدت و هدفهای استراتژیک و بلندمدت بدو دسته تقسیم می‌شود. سیاستهای مالی کوتاه مدت عبارتست از:

۵۴ - Economic Growth

۵۷ - Balance Of Payment

۵۵ - Economic Development

۵۸ - Full Employment

۵۶ - Price Stability

ابزار سیاستهای پولی

صورت گیرد تا اجرای سیاستهای پولی با موفقیت انجام شود.

سیاستهای پولی با استفاده از ابزار زیر اعمال می شود:

ابزار سیاستهای مالی

- ۱ — نظام مالیاتی^{۶۰} کشور
 - ۲ — نظام گمرکی^{۶۱} و مقررات حاکم بر واردات و صادرات کالا
 - ۳ — نظام بودجه بندی عمومی^{۶۲} و تخصیص اعتبارات مورد نیاز در بخش های اقتصادی
 - ۴ — نظام استقراض عمومی^{۶۳} و استقراض خارجی
 - ۵ — نظام پرداختهای انتقالی^{۶۴} و کمک های بلاعوض به مردم و موسسات اقتصادی و اجتماعی
- باید توجه داشت که هریک از نظامهای فوق الذکر آثار و نتایج بسیار گسترده و عمیقی در وضعیت اقتصادی و اجتماعی جامعه بوجود می آورد و تولید ملی، سرمایه گذاری ملی، درآمد ملی، پس انداز ملی و... را تحت تأثیر قرار می دهد.

مقایسه سیاستهای پولی و مالی

تصمیم گیران و سیاست گذاران پولی و مالی کشور با اینکه مجموعه ای به نام «مدیریت مالی عمومی»^{۶۵} را تشکیل می دهند لیکن از لحاظ خط مشی دهی و اجرای سیاستها با یکدیگر متفاوت می باشند. بانک مرکزی به عنوان اندیشه گر و تصمیم گیر در نظام بانکی کشور سیاستهای پولی را

۱ — سپرده قانونی سایر بانکها نزد بانک مرکزی که بصورت سپرده آزاد (با بهره) و سپرده قانونی (بدون بهره) می باشد. از این طریق بانک مرکزی می تواند حجم پول و اعتبارات کشور را تحت نظارت خود قرار دهد و با کاهش یا افزایش میزان آن در فعالیتهای اقتصادی کشور اعمال سیاست نماید.

۲ — تنزیل مجدد اوراق و اسناد بانکها نزد بانک مرکزی و تغییر نرخ آن در شرایط مختلف اقتصادی

۳ — سیاست بازار باز^{۶۶} و خرید و فروش اوراق بهادار عمومی و خصوصی توسط بانک مرکزی در بازار به منظور متعادل کردن حجم پول در گردش با نیازهای اقتصادی جامعه

۴ — سیاست اقتصاد ارشادی و کنترل اعتبارات به منظور اجرای سیاست توسعه اقتصادی و استفاده از سیاست اعتبارات ترجیحی به منظور تشویق افراد به فعالیتهای مورد نظر دولت.

سیاستهای پولی را می توان بطور ساده و با افزایش یا کاهش حجم پول در جریان کنترل و اعمال نمود. برای کم کردن حجم پول در گردش، کاهش کسری بودجه دولت و در نتیجه کاهش وامهای دولت به سیستم بانکی، تغییر نرخ بهره و میزان سپرده قانونی می باید بررسیها و مطالعات کافی

۵۹ — Open Market Policy

۶۲ — Governmental Budget

۶۵ — Public Financial Management

۶۰ — Tax System

۶۳ — Public Loans

۶۱ — Customs System

۶۴ — Transfer Payments

تنظیم و به شبکه بانکی ابلاغ می‌کند تا به مرحله اجرا درآورند.

سیاستهای پولی باید با سیاستهای مالی هماهنگی داشته باشد مثلاً بانک مرکزی با اعمال سیاست پولی انبساطی پول را عرضه می‌کند و دولت از طریق کاهش مالیاتها و یا افزایش هزینه‌ها این سیاست را تقویت و گسترش می‌دهد تا موجبات رونق اقتصادی در جامعه را فراهم نماید. بنابراین ایجاد تعادل در کل اقتصاد مستلزم تعادل در دو بخش پولی و مالی می‌باشد.

سیاستهای پولی بیشتر به حجم نقدینگی توجه دارد در صورتی که سیاستهای مالی به ایجاد تعادل در عرضه و تقاضای کالا در جامعه می‌پردازد. سیاستهای پولی بخشی از سیاستهای اقتصادی کشور می‌باشد و سیاستهای مالی بخش دیگری را تشکیل می‌دهد.

بمنظور کارآئی سیاستهای پولی باید کوشش شود تا از ابزار این سیاست علاوه بر ملاحظات داخلی برای تقویت بازرگانی خارجی نیز استفاده شود. بویژه این اقدامات باید در زمینه‌هایی صورت گیرد تا از زیانهای ناشی از نوسانات قیمت در بازار جهانی جلوگیری به عمل آید و در واقع پول داخلی در مقابل ارزهای خارجی از استحکام و ثبات قابل قبول برخوردار باشد.

از نظر سیاستهای مالی لازم است یادآوری شود که با توجه به اهمیت روزافزون نقش دولت در اداره امور عمومی کشور، اقتصاد بخش عمومی و اقتصاد ملی نمی‌تواند بدون برخورداری از یک نظام مالی مطلوب به نحو بارز و مثبتی فعالیت نماید. بنابراین برای

تحقق هدفهای مورد نظر در برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور لازم است سیاستهای اقتصاد ارشادی و خط مشی‌های مالی دولت گسترش بیشتری پیدا کند تا از ادامه فاصله توری و بی‌ثباتی قیمتها جلوگیری به عمل آید.

هماهنگی در سیاستهای پولی و مالی موجب خواهد شد تا پس‌انداز ملی به سمت سرمایه‌گذاریهای زیربنایی و اشتغال‌زا سوق داده شود و با افزایش تولید و ایجاد تعادل در عرضه و تقاضای کالا، پول ملی ارزش واقعی خود را بدست آورد و جامعه از یک نظام اقتصادی مستحکم برخوردار شود.

خلاصه مطلب

نظام اقتصادی و مالی هر جامعه تصویر گویائی است از نحوه زندگی افراد مردم و درجه استقلال و وابستگی آن جامعه. این نظام به دو بخش عمومی و خصوصی تقسیم می‌شود که بخش خصوصی متأثر از تصمیمات و اقدامات بخش عمومی می‌باشد. بنابراین بخش عمومی اقتصاد تمامی پدیده‌ها را در سطح کلان مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد و به آن جهت می‌بخشد. ابزار و وسایل مورد نیاز نظام اقتصادی شامل نظام مالیاتی، نظام پولی و نظام مالی است که هر یک اثرات بسیار مهم و گسترده در تمامی زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی بجای می‌گذارد. برای اینکه جامعه بتواند با عزمی استوار و بنیانی مستحکم در جهت تحقق هدفهای مورد نظر حرکت نماید لازم است اولاً هر یک از نظامهای گفته شده به

بسیاری شرایط مناسب و مطلوب از «قانون موقعیت»^{۶۶} نیز برخوردار باشد.

اتخاذ سیاستهای مربوط به استراتژیهای توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور باید در «موقع» و «شرایط» صحیح و مطلوب بعمل آید. اگر در تمامی مراحل سیاست گذاری و تصمیم گیری، اجرای تصمیمات و ارزشیابی و نظارت به موقعیت و زمان مورد نظر توجه لازم مبذول نشود شاید بازدهی و حاصل کار با آنچه که مورد انتظار بوده است بسیار متفاوت باشد.

آب در کشتی هلاک کشتی است
ور بود در پشت کشتی پُشتی است

عنوان مجموعه ای پویا و با هماهنگی کامل با اجزاء مجموعه و سایر نظامها مورد بررسی و بازنگری قرار گیرد. آثار و نتایج هریک از نظامهای مالیاتی، پولی و مالی ممکن است هریک به تنهایی سودبخش باشد لیکن آنچه که برای نظام اقتصادی مفید و اثربخش است یکپارچگی آنها در سطح کلان و اقتصاد ملی است تا به عنوان «مکمل» یکدیگر عمل کنند نه «مخرب».

در پایان یادآوری این نکته بسیار ضروری است که سیاست گذاری و اجرای سیاستهای اقتصادی، مالی، پولی، مالیاتی، اعتباری، ارزی و... در صورتی اثربخش و مفید خواهد بود که علاوه بر

منابع

- مهدی تقوی از انتشارات فروردین
- ۴ — مالیه عمومی، برداشتی از مالیه عمومی جدید، دکتر عبدالله جیروند از انتشارات مولوی
- ۵ — مالیه عمومی و سیاست مالی، دکتر عباس صدقی
- ۶ — مروری بر عوامل اقتصادی تعیین کننده ظرفیت مالیاتی کشور، وزارت امور اقتصادی و دارائی معاونت امور اقتصادی و بین المللی، آذر ماه

- علاقمندان می توانند برای مطالعه بیشتر به منابع زیر مراجعه نمایند:
- ۱ — مالیه عمومی، مالیاتها و بودجه، دکتر حسین پیرنیا از انتشارات ابن سینا
- ۲ — مالیه عمومی، اقتصاد مالیه عمومی، دکتر منوچهر زندی حقیقی از انتشارات آذر
- ۳ — مالیه عمومی، دکتر ابوطالب مهندس و دکتر

۱۳۶۳

بودجه، مرکز اقتصادی - اجتماعی و

انتشارات شماره ششم ۱۳۶۵

۱۲ - قوانین مالی و محاسبات عمومی، دکتر

شمس‌الدین جزایری از انتشارات دانشگاه

تهران

۱۳ - قانون مالیاتهای مستقیم مصوب اسفند ۱۳۶۶،

از انتشارات دفتر روابط عمومی وزارت امور

اقتصادی و دارائی سال ۱۳۶۷

۱۴ - نظریه عمومی ائتمنال، بهره و پول، نوشته جان

مینارد کینز، ترجمه دکتر منوچهر فرهنگ،

۷ - سیر اندیشه اقتصادی، دکتر باقر قدیری از

انتشارات دانشگاه تهران، چاپ ششم ۱۳۶۴

۸ - اقتصاد عمومی، دکتر علیمحمد اقتداری، جلد

دوم از انتشارات دانشکده علوم اداری و

مدیریت بازرگانی، چاپ هشتم ۱۳۵۶

۹ - اطلاعات سیاسی - اقتصادی، نشریه ماهانه، سال

سوم، شماره چهارم، بهمن و اسفند ۱۳۶۷

۱۰ - تحلیلی بر نظام مالیاتی کشور، سازمان برنامه و

بودجه اصفهان، گروه اقتصادی، اسفند ۱۳۶۴

۱۱ - فصلنامه برنامه و توسعه، سازمان برنامه و